

ԳՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՇԱՐԺԻ ԵՎ ԳՆԱԳՈՅԱՑՄԱՆ ՄԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋ

Լիանա Կառլենի Հարությունյան

Հոդվածը ստացվել է՝ 13.09.22, ուղարկվել է գրախոսման՝ 15.09.22., երաշխավորվել է տպագրության՝ 26.10.22

Ներածություն

Արդի տնտեսական կազմակերպությունը բնավ այնպիսին չէ, որ երաշխավորի տնտեսական կյանքի կատարյալ և ներդաշնակ զարգացումը: Հակառակը, այն իր մեջ կրում է նրա ներդաշնակ զարգացմանը խոչընդոտող և հեշտությամբ տնտեսական խանգարումներ ծնող մի շարք պահեր:

Կապիտալիստական արտադրության պայմաններում հավասարակշռությունը կապված է արտադրական կապիտալի որոշակի առանձնահատկությունների հետ: Շատ տնտեսագետներ որպես հավասարակշռության վերականգնման խոչընդոտ դիտում են ժամանակը, որն անհրաժեշտ է կապիտալային բարիքների պատրաստման համար՝ սպառողական բարիքների պակասը լրացնելու նպատակով: Մյուսները գտնում են, որ սպառողական ապրանքների նկատմամբ պահանջարկի աճը տանում է առկա արտադրության միջոցների առավել ինտենսիվ օգտագործմանը: Ուստի աշխուժացումը իսկույն զուգորդվում է սպառողական ապրանքների թողարկման աճով: Ստացվում է, որ «դժվարությունների արմատը» պետք է փնտրել ոչ թե արդյունաբերության այն ճյուղերում, որոնք արտադրում են ինդուստրիալ սարքավորումներ, այլ նրանցում, որոնք արտադրում են սպառողական բարիքներ:

Այդ «դժվարությունների արմատը» ընկած է գնագոյացման և գների շարժի մեխանիզմի խորքերում:

Տնտեսագիտության տեսության մեջ ոչինչ այդքան սխալի և տարաձայնությունների առիթ չի հանդիսացել, որքան «արժեք» հասկացության անորոշ և ոչ հստակ իմաստի մեկնաբանությունները, այնուհանդերձ, տնտեսական կյանքում վերջինիս ունեցած դերը բացառիկ է, հաշվի առնելով դրանց՝ բոլոր տնտեսական չափումների հիմքում ընկած լինելու հանգամանքը: Դրանով է բացատրվում սույն հոդվածի արծարծումների **արդիականությունն ու նպատակը**:

Խնդիր է դրվել ներկայացնել գնագոյացման և գների ընդհանուր շարժի մեխանիզմները, վեր հանել կապիտալացման և սպառման միջև առկա փոխկապերը՝ դրանով իսկ նշմարելով տնտեսական կյանքի հավասարակշռության պահպանման հանգուցային թելերը:

Գրականության վերլուծություն

Արժեքի տեսության, բարիքների օգտակարության, կապիտալացման և գերարտադրության հարցերի վերլուծության մեթոդոլոգիական մոտեցումները տրվել են ինչպես դասականների, այնպես էլ տնտեսագետների բազմաթիվ սերունդների աշխատություններում:

Ուշագրավ է հայ տնտեսագետ Մենտոր Բունիաթյանի(1877-1969) վերը նշված հարցերի շուրջ կատարած հետազոտությունները, որոնցում տնտեսական

Ճգնաժամների հարցը բխեցնելով արժեքի, ինչպես նաև գների շարժի հիմնահարցից, նա ծավալուն հետազոտությամբ ներկայացնում է վերջիններիս փոխկապվածությունը: Եվ թեև Բունիաթյանի հրապարակումները ուշադրության են արժանացել թե իր ժամանակի և թե որոշ ժամանակակից տեսաբանների կողմից, այնուհանդերձ Econlit-ում (American Economic Association) չկա և ոչ մի գրառում կապված նրա անվան հետ, իսկ PCI-ում (Periodicals Contents Index) վերջին գրառումը եղել է 1968 թ.-ին: Մինչդեռ արդի զարգացումները Բունիաթյանի հայացքների ներքին տրամաբանության ու մեթոդաբանության հետ ունեցած կապերի առումով անգնահատելի են:

Մեթոդաբանություն.

Որպես շարադրման սկզբունք ընտրվել է պատմաքննական վերլուծության մեթոդը:

Վերլուծություն.

Հայտնի, որ գների համակարգը արտահայտում է բարիքների հասարակական արժեքի փոխադարձ հարաբերությունները: Բարիքների ընդհանուր արժեքի մասին խոսելիս՝ հաշվի առնելով նրա արստրակտ բնույթը, պետք է նկատի ունենալ յուրաքանչյուր բարիքի հարաբերական քանակական նշանակությունը: Նշվում է բարիքի արժեքի փոփոխության երկակի ազդեցությունը. այն մի կողմից ազդում է գների ընդհանուր մակարդակի վրա՝ որպես վերջինիս ամբողջության մի մասի փոփոխության՝, մյուս կողմից՝ ազդելով մի շարք այլ ապրանքների արժեքների վրա, փոփոխում է գների ողջ համակարգը: Այդ փոփոխությունների հիմքում ընկած է բարիքի սահմանային օգտակարության փոփոխությունը, որի ազդեցությունը այլ բարիքների սահմանային օգտակարության մեծության վրա կարող է բավականին տարբեր լինել: Նման փոխազդեցության պատճառը, ըստ Մենտոր Բունիաթյանի, բարիքների միջև առկա արտադրական կապն է, այսինքն, այն որ մի բարիքից օգտվելը կապված է այլ կոմպլիմենտար բարիքների առկայությունից և որ շատ կարևոր է, այդ բոլոր բարիքների արժեքները, բարիքների նշանակության հարցում, իրենց հիմքում ունեն շփման մի ընդհանուր կետ, այն է՝ բավարարել մարդու պահանջմունքները: Բնական է, որ նման փոխազդեցության դեպքում բարիքների արժեքների ճիշտ հարաբերակցությունը ենթադրում է նաև բարիքների գների և արժեքների փոփոխություն: Ինչ վերաբերում է գների ընդհանուր մակարդակի փոփոխություններին, ապա վերջիններս արտահայտում են բարիքների հասարակական սահմանային օգտակարության մակարդակի փոփոխությունները: Ըստ որում՝ վերը նշված փոփոխությունները ուղեկցվում են գնագոյացման կարևոր գործոնի՝ հասարակական բաշխման մեջ համապատասխան փոփոխություններով:

Ինչպես գիտենք, բարիքների որոշակի կատեգորիայի ամբողջական քանակության ընդհանուր արժեքը որոշում է այդ բարիքների տերերի անվանական

* Նկատենք որ, որոշ տնտեսագետներ, մասնավորապես Ա.Մարշալը, գինը առանց մնացորդի տարրալուծել է արժեքի մեջ, ինչը շատերի կողմից արժանացել է բավականին լուրջ քննադատության:

գնողունակ ուժը: Այդ բարիքների ընդհանուր արժեքը կարող է փոփոխվել ինչպես գների շարժման ուղղությամբ, այնպես էլ հակառակ: Փորձելով տեսնել բոլոր բարիքների ամբողջության ընդհանուր արժեքի շարժը, Բունիաթյանը հատուկ կանգ է առնում Բարիքների արժեքի ձևավորման՝ որպես տնտեսագիտության ֆունդամենտալ հիմնախնդրի, հիմնական օրենքի վրա: Իր քննությունը նա սկսում է հոլանդահնդկական ընկերության մի օրինակից, երբ Հնդկաստանից Եվրոպա արտահանվող ապրանքների մի մասը գնվում և ոչնչացվում էր այդ ընկերության կողմից՝ ակնկալելով մնացածի համեմատությամբ շատ ավելի մեծ շահույթ, քան կարելի էր սպասել սկզբնական քանակության վաճառքից: Նման օրինակներն էլ պատճառ հանդիսացան XVII դարավերջին, Արթուր Քինգի հետազոտությունների հիման վրա ձևակերպելու բերքատվությունից կախված հացահատիկի գների կազմավորման օրենքը, որը գների տեսության համար ունենալով նկատելի նշանակություն, հետագայում առիթ տվեց նոր հետազոտությունների և նոր կանոնների սահմանման: Ինչպես օրինակ Ու.Ջոնսոնի ձևակերպումը, որը վերջինիս տալիս է մաթեմատիկական արտահայտություն, ըստ որի բերքատվության փոփոխությունը թվաբանական պրոգրեսիայով բերում է գնի փոփոխության երկրաչափական պրոգրեսիայով, բերքատվության նկատմամբ հակառակ ուղղությամբ: Ընդ որում՝ նա գտնում է, որ այդ օրենքը զարմանալի համապատասխանություն է հայտնաբերում Վեբեր-Ֆելիսների հոգեֆիզիկական այն հիմնական օրենքի հետ, համաձայն որի զգացողություններն աճում կամ թուլանում են երկրաչափական պրոգրեսիայով, այն դեպքում, երբ այդ զգացողություններն առաջ բերող գրգռման ուժը մեծանում կամ փոքրանում է թվաբանական պրոգրեսիայով: Այստեղից էլ, հոգեֆիզիկական օրենքն արտահայտելով արժեքի տեսության լեզվով և կոնյունկտուրայի տեսության հիմքում ելակետ ընդունելով հենց այդ հետազոտական դաշտը, Մ.Բունիաթյանը նույն տրամաբանությամբ ձևակերպում է բարիքների սուբյեկտիվ արժեքի ձևավորման իր սկզբունքը. «Բարիքների սահմանային օգտակարությունը մեծանում կամ փոքրանում է երկրաչափական պրոգրեսիայով, երբ բարիքների ամբողջության քանակական հարաբերակցությունը իրենց պահանջի նկատմամբ փոփոխվում է հակառակ ուղղությամբ, այն էլ թվաբանական պրոգրեսիայով»¹: Փաստորեն, բարիքների քանակության թվաբանական պրոգրեսիայով ավելացման և դրանց նկատմամբ անփոփոխ պահանջի դեպքում, կամ էլ պահանջի թվաբանական պրոգրեսիայով պակասեցման և բարիքների անփոփոխ քանակության դեպքում դրանց սահմանային օգտակարությունը պակասում է երկրաչափական պրոգրեսիայով:

Այսպիսով, եթե ընդհանրացնենք, ստացվում է, որ սուբյեկտիվ արժեքի ձևավորման հիմնական կանոնը կազմում է բարիքների հասարակական արժեքի կազմավորման հիմքը. որն է բարիքի քանակության փոքրացումը տանում է այդ բարիքի մեկ միավորի արժեքի և գնի այնպիսի աճի, որ նույնիսկ տվյալ բարիքի այդ պակաս քանակության ընդհանուր արժեքը սկզբնականի համեմատ աճում

¹ М.Бунятян, Экономические кризисы, М.,1915, с.146.

է, և ըստ որում՝ որքան մեծ է քանակության պակասը, այնքան մեծ է ընդհանուր արժեքի աճը: Բարիքների քանակության ավելացման դեպքում տեղի է ունենում ուղիղ հակառակը: Արդյունքում, երկու դեպքում էլ հետևանքը լինում է այն, որ փոխվում է թե՛ գների ընդհանուր մակարդակը, և թե՛ բոլոր բարիքների ամբողջության ընդհանուր արժեքը: Փաստորեն, ինչպես բարիքների առանձին տեսակների գները, այնպես էլ գների ընդհանուր մակարդակը տատանվող մեծություններ են և շատ զգայուն՝ բարիքների անհրաժեշտության և դրանց քանակության հարաբերակցության նկատմամբ: Ինչ վերաբերում է պահանջմունքների փոփոխության ազդեցությանը գների վրա, ապա այստեղ նշվում է այն հանգամանքը, որ մարդկանց պահանջմունքները, բարիքների արժեքի վրա ազդեցություն ունենալու կարողության հետևանքով կախվածության մեջ են գտնվում գնողունակ ուժից: Այդ պատճառով, պահանջարկի փոփոխությունը հանգեցվում է գնողունակ ուժի բաշխմանը՝ դրանով իսկ ունենալով տարբեր ազդեցություն առանձին բարիքների արժեքների վրա: Այս առումով, Բունիաթյանը դիտարկում է երեք սխեմաներ: Առաջին դեպքում նա ցույց է տալիս, թե ինչպես է պահանջարկի մասամբ տեղափոխումը մի բարիքից մյուսը, մի կողմից առաջացնում ապրանքների առանձին խմբի հասարակական սահմանային օգտակարության և գների անկում, իսկ մյուս կողմից՝ ապրանքների մեկ այլ խմբի օգտակարության և գների աճ՝ դրանով իսկ փոխհատուցելով բոլոր բարիքների գների ընդհանուր մակարդակի և ընդհանուր արժեքի վրա ազդեցությունը: Երկրորդը այն դեպքն է, երբ մի շարք բարիքների պահանջարկը կենտրոնանում է մեկ կամ քիչ թվով բարիքների վրա, սակայն ի տարբերություն առաջինի, այստեղ տեղի է ունենում ոչ միայն պահանջարկի տեղափոխում, այլև պահանջարկի ինտենսիվության փոփոխություն: Փաստորեն ստացվում է, որ այդ քիչ թվով բարիքների պահանջարկը դառնում է շատ ավելի ինտենսիվ և հետևաբար ազդեցությունը վերջիններիս արժեքների բարձրացման վրա լինում է շատ ավելի ուժեղ, քան մեծ թվով բարիքների պահանջարկի համապատասխան իջեցումը դրանց արժեքների փոքրացման վրա: Բնական է, որ պահանջարկի կրճատումը կրեքի տվյալ բարիքների արժեքի և գների իջեցման, իսկ ավելացումը՝ արժեքի և գների շատ ավելի մեծ բարձրացման: Հետևաբար, չեզոքացվում է ոչ միայն բարիքների գների ընդհանուր մակարդակի և ընդհանուր արժեքի իջեցումը, այլև գրանցվում է որոշակի աճ: «Այսպիսով, - եզրակացնում է Բունիաթյանը, - պահանջարկի համակենտրոնացումը առաջ է բերում բարիքների ամբողջության արժեքի և գների ընդհանուր մակարդակի բարձրացում»¹: Դժվար չէ նկատել պահանջարկի համակենտրոնացման առկայությունը նույնիսկ այն դեպքում, երբ բարիքների քանակը կրճատվում է, իսկ դրանց նկատմամբ պահանջը մնում է անփոփոխ: Մինչդեռ, երբ այդ բարիքների ընդհանուր արժեքը մեծանում է, գնորդներից բնականաբար պահանջվում է ավելի մեծ գնողունակ ուժ՝ ընդ որում նվազ անհրաժեշտ այլ բարիքների հաշվին: Միակ տարբերությունն այն է, որ միևնույն գնի

¹ М.Бунятян, Экономические кризисы, М.,1915, с.156.

Ժամանակ բարիքների ամբողջության ընդհանուր արժեքը այս դեպքում լինում է ավելի ցածր, քան պահանջարկի մեծացման ժամանակ:

Եվ վերջապես, պահանջարկի փոփոխման երրորդ դեպքը ենթադրում է մի բարիքի (կամ ոչ մեծ քանակությամբ բարիքների) պահանջարկի տեղափոխումը հայտնի քանակով (կամ ավելի մեծ թվով) բարիքներին: Այստեղ, ի տարբերություն նախորդի, տեղի է ունենում ոչ թե «պահանջարկի համակենտրոնացում», այլ «պահանջարկի դիֆուզիա»: Որոշ խումբ բարիքների արժեքի և գների բարձրացումը ոչ թե չեզոքացնում է պահանջարկի կրճատմամբ պայմանավորված որոշակի բարիքների արժեքի և գների անկումը, այլ ինքն է չեզոքացվում վերջինիս ազդեցությունից: Տնտեսական փոփոխականների միջև ուղիղ կախվածությունները ավելի քիչ են, քան հակադարձը: Տվյալ դեպքում նույնպես. բարիքների ամբողջության ընդհանուր արժեքն ու գների ընդհանուր մակարդակը իջնում են: Այս դեպքում էլ, եթե զուգահեռ տանենք որևէ բարիքի քանակության ավելացման հետ դրա նկատմամբ անփոփոխ պահանջի դեպքում, ապա կտեսնենք, որ վերջինիս ընդհանուր արժեքը իջնում է՝ դրանով իսկ թույլ տալով նախկինում պահանջվող գնողունակ ուժին ուղղվելու դեպի մի շարք այլ ապրանքների կողմը: Պարզ է, որ այստեղ էլ միևնույն գնի դեպքում բարիքների ամբողջության ընդհանուր արժեքը կլինի ավելի բարձր, պահանջարկի կրճատման դեպքի համեմատ:

Հենց այդ տրամաբանությամբ էլ Մ.Բունիայանը ընդհանրացնում է. «առանձին բարիքների գների փոփոխությունները, թե դրանց պահանջարկի տեղափոխման և թե քանակության փոփոխման հետևանքը լինելուց զատ, առաջացնում են բարիքների ամբողջության դրամական արժեքի ուժեղ տատանումներ և գների ընդհանուր շարժ դեպի առանձին բարիքների սկզբնական փոփոխությունների կողմը»¹: Ըստ էության վերը թվարկված երեք դեպքերը ժամանակակից գրականության մեջ ստացել են «միացում մեծամասնությանը», «սնորի» էֆեկտ և Վեբլենի էֆեկտ անվանումները:² Ինքնըստինքյան առաջադրվում է գների շարժի մի նոր գործոն: Խոսքը բաշխման մասին է:

Հայտնի է, որ կապիտալիստական տնտեսակարգում գները հասարակական բաշխման կարևորագույն լծակն են: Գների շարժի ժամանակ բարիքների ընդհանուր արժեքի և գնողունակ ուժի փոփոխությունները, լինելով հասարակական հարստության գնահատման հետևանք, իրենց հիմքում ունեն հարաբերական արժեքի տարբեր միավորներ, քանի որ հարաբերական արժեքը կամ փողի գնողունակ ուժը փոքրանում է գների վերելքի հետ, և մեծանում՝ գների անկման ժամանակ:

Այսպիսով, ընդհանուր գնողունակ ուժի տատանումները, ըստ Մ.Բունիայանը, ստանում են հասարակական բաշխման փոփոխության վրա ազդող գոր-

¹ M.Bouniatian, Les crises économiques, Essai de morphologie et théorie des crises économiques périodiques, Paris, 1930, p.247.

² Лейбенштайн Х. Эффект присоединения к большинству, эффект сноба и эффект Веблена в теории покупательского спроса/ Вехи экономической науки. Теория потребительского поведения и спроса. Т1. Под ред. В.М. Гальперина. СПб.: Экономическая школа. 2000. С. 304-326.

ծոնի նշանակություն: Գների բարձրացումը կենտրոնացնում է գնողունակ ուժը, իսկ գների իջեցումը՝ ապակենտրոնացնում այն:

Ըստ էության, վերը նշված գնային փոփոխություններն արտացոլում են կոնյունկտուրայի շարժման սկիզբը: Հետևելով գների շարժման մեխանիզմին, Մ.Բունիաթյանը փորձում է գտնել դրանց սահմանները: Նախ, նա քննում է գների ընդհանուր պրոգրեսիվ բարձրացման ընթացքի ծագումն ու զարգացումը: Գների համեմատաբար հավասարակշռված մակարդակի ժամանակ որևէ սպառողական բարիքի արժեքի կտրուկ մեծացումը բարձրացնում է վերջինիս և նման բարիքների գները՝ կենտրոնացնելով գնողունակ ուժը այդ բարիքի տերերի ձեռքում: Գների հետագա ընթացքը կախված է այդ գնողունակ ուժի բաշխումից: Հիմնականում այն ուղղվում է արտադրամիջոցների ձեռքբերմանը և շատ հազվադեպ է ունենում նույն կիրառումը, ինչ որ նախորդներին էր: Բնական է, որ այդ դեպքում գների շարժումը այդքանով կվերջանար: Ինչ վերաբերում է առաջինին, ապա դա շատ արդարացված ընտրություն է, քանի որ խնայողությունների գլխավոր միջոցը՝ դրանց վերածումն է արտադրամիջոցների: Իսկ կապիտալի կուտակումն ու հարստացումը, ինչը ավելանում է բաշխման անհավասարաչափ աճի հետևանքով, տնտեսական գործունեության կարևոր խթաններից մեկն է, և իր հենարանն այն գտնում է հենց ստեղծված կոնյունկտուրայում: Սպառողական բարիքների գների աճը մեծացնելով դրանց արտադրությունը, էլ ավելի է մեծացնում արտադրության միջոցների նկատմամբ պահանջարկը՝ նոր դաշտ ստեղծելով կապիտալացման համար: Պահանջարկի կենտրոնացումը դեպի արտադրական բարիքներն ունենում է նույն հետևանքները՝ արժեքի և գների բարձրացում և դրանց սեփականատերերի ձեռքում գնողունակ ուժի կենտրոնացում, ինչը շղթայաբար կրկին տանում է արտադրամիջոցների արտադրության ավելացմանը: Եվ այդպիսով, սկիզբ է դրվում գների վերելքային շարժին, որն ինքնաբերաբար պահպանվում ու ընդլայնվում է: Ուշագրավն այն է, որ մի կողմից, որպես այդ շարժման ելակետ կարելի է ընդունել արտադրական բարիքների գները, բայց մյուս կողմից՝ դրանց գների բարձրացման սկզբնապատճառը սպառողական բարիքների արժեքի բարձրացումն էր: Մակայն նկատենք, որ արտադրամիջոցների նկատմամբ պահանջարկը պայմանավորված է ոչ միայն սպառողական բարիքների արտադրությամբ, այլ նախ և առաջ խնայողությունների բաշխմամբ, ինչն էլ՝ կախված բարիքների հարաբերական արժեքի դիֆերենցիալայից, գների բարձրացումը տարածում է գրեթե բոլոր կարգի բարիքների վրա: Նման պարագայում գների ընդհանուր բարձրացումը խթանում է ձեռնարկատիրական գործունեությանը, իսկ հարաբերական արժեքի միավորի փոքրացումը՝ նպաստում է սպեկուլյացիայի առաջացմանը: Այստեղ նույնպես առաջատարի դերում արտադրական բարիքների արտադրությունն է, սակայն եթե նույնիսկ ձեռնարկատերը ունենում է զուտ անվանական շահույթ, այնուհանդերձ, այն պայքարի միջոց է՝ ուղղված բաշխման մեջ ոչ բարենպաստ փոփոխություններին:

Այն, որ գների վերելքային շարժումը մշտապես չի կարող շարունակվել՝ հասկանալի է, բայց ո՞րն է վերջինիս սահմանը: Մ.Բունիաթյանը տալիս է

հետևյալ պատասխանը. «գների բարձրացումը մի կողմից՝ ազդելով բաշխման, իսկ մյուս կողմից արտադրության վրա հենց ինքն է ստեղծում իր սահմանները»¹: Գների բարձրացումը գնողունակ ուժը կենտրոնացնում է այն քիչ թվով ձեռներեցների ձեռքում, որոնց բարիքների հարաբերական արժեքը մեծացել է: Բնական է, որ ֆիքսված եկամուտ ունեցողների գնողունակ ուժը կրճատվում է, կրճատելով նաև սպառումը, բայց ոչ բացարձակ իմաստով, քանի որ տնտեսական վերելքի փուլում արտադրական գործընթացի ինտենսիվացման ժամանակ սպառումը իրականում մեծանում է: Սակայն, ինչպես նկատում է Բունիաթյանը, «գնողունակ ուժի կենտրոնացումը անկախ սպառման մեծացման հետ որևէ համապատասխանությունից պետք է տանի պահանջարկի կազմի և հասարակական արտադրության բաշխման փոփոխությունների՝ ի օգուտ արտադրական բարիքների»²: Քանի դեռ ոչինչ չի խանգարում արտադրական բարիքների ինտենսիվ արտադրությանը, այն գնալով միայն ընդլայնվում է: Սակայն վերջիններիս նկատմամբ առկա այդ պահանջարկի անընդհատությունը ենթադրում է, որ ուժեղ կապիտալացումը կարող է անկախ լինել սպառման մեծացումից և բոլորովին չվնասել կապիտալի արժեքին, այսինքն՝ արտադրական բարիքների հասարակական սահմանային օգտակարությանը՝:

Հայտնի է, որ կապիտալի տեսությունը առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում դասականների հայեցողյան մեջ: Դա միանգամայն համապատասխանում էր հաղթականորեն զարգացող կապիտալիզմի ոգուն: Ինչպես ասում էր Ջ.Ս.Միլը, «կապիտալի ցանկացած ավելացում անսահման մեծացնում է կամ ունակ է մեծացնելու արտադրությունը»³, սակայն չառաջացնելով գերարտադրություն:

Բունիաթյանը տարբերակում է կապիտալացման ինտենսիվության չորս եղանակներ՝ կապիտալացման ուժեղացում առանձին ձեռնարկություններում, բարձր կարգի արտադրական բարիքների արտադրության ավելացում, հասարակական ամբողջական արտադրության կապիտալացման գործընթացի ուժեղացում և արտադրության կապիտալացման ուժեղացում առավել կատարելագործված միջոցների ստեղծման միջոցով: Հանգամանորեն անդրադառնալով դրանցից յուրաքանչյուրի առանձնահատկություններին⁴, Բունիաթյանը գալիս է այն եզրակացության, որ ուժեղ կապիտալացումը, սպառման հաստատուն կամ անբավարար աճման դեպքում դառնում է գների ընդհանուր վերելքային շարժման արգելակ: Որոշ տնտեսագետների (մասնավորապես Տուզան-Բարանովսկու կողմից) առաջ է քաշվել այն տեսակետը, թե արտադրությունը անկախ է սպառումից և հաստատուն կամ նույնիսկ կրճատվող սպառման դեպքում հնարավոր

¹ М.Бунятян, Wirtschaftskrisen und Ueberkapitalisation, München, 1908, p.105.

² М.Бунятян, Экономические кризисы, М.,1915,с.164.

³ Նկատենք, որ բարիքների արտադրության որոշումը Սամուելսոնին ներկայանում է լոկորպես հասարակության համար բարիքի օգտակարության և արտադրության ծախքերի համադրություն (Samuelson P. The pure theory of public expenditure// Journal of Political Economy, 1954.56.p.501).

⁴ Дж. Ст. Милль, Основы политической экономии, 1980, т. I, с.167.

⁴ Бунятян М., Экономические кризисы, М.,1915, с.171-175.

է անսահման ընդլայնել արտադրությունը: Մինչդեռ ակնհայտ է, որ սպառողական բարիքների արտադրության ավելացման ժամանակ գները նույն մակարդակի վրա պահպանելու համար պետք է ընդլայնել սպառումը*: Սակայն հետաքրքիրն այն է, որ նման անհրաժեշտության առիթ տալիս են հենց այն տնտեսական պայմանները, որոնք խոչընդոտ են հանդիսանում դրա իրականացման համար, քանի որ նույնիսկ գների սպառնացող անկումը արտադրողներին չի ստիպում սահմանափակել կապիտալի կուտակումը և հասարակական գնողունակ ուժը տեղափոխել սպառման ընդլայնման կողմը: Վիճակը էլ ավելի է բարդանում, երբ արտադրողները, սպասվող մրցակցությանը դիմակայելու նպատակով, ցանկացած միջոցներով ձգտում են էլ ավելի մեծացնել արտադրությունը, այն դեպքում, երբ գների բարձր մակարդակն էլ ավելի ու ավելի է սահմանափակում սպառումը: Հետևանքն այն է լինում, որ սպառողական ապրանքների գները ինքնընթացիկ իջնում են՝ իրենց հետևից տանելով նաև արտադրական բարիքների գներին, և ըստ էության, սկիզբ դնելով գների ընդհանուր մակարդակի պրոգրեսիվ անկմանը: Գնողունակ ուժի ապակենտրոնացումը՝ ի վնաս արտադրողների, վերակապիտալացումն ու պահանջարկի դիֆուզիան, արտադրական բարիքների գները «գների ընդհանուր շարժի բևեռի» վերափոխման պատճառ են դառնում՝ դրանով իսկ ձևավորելով դեպրեսիայի կենտրոն (ինչն ավելի է խորանում սպեկուլյացիայի թուլացման հետևանքով): Տեղի է ունենում ապրանքների արժեքների անկում: Փողի արժեքի պարագայում պատկերը այլ է. որպես փոխանակման և վճարման միջոց, փողի արժեքը սկզբից (ձգնաժամի ժամանակ) ժամանակավոր բարձրանում է և ապա դանդաղ սկսում ընկնել, իսկ որպես խնայողության միջոց, այն մեծանում է այլ ապրանքների գների իջեցմանը զուգընթաց: Փաստորեն կարելի է ասել, որ ձևավորվում է գների մի նոր համակարգ, ինչը ժամանակի ընթացքում հարթում է արժեքների համակարգում առաջացած անհամապատասխանությունները: Սակայն ամեն ինչ այդքանով չի ավարտվում: Գների իջեցման ժամանակաշրջանը մեծ ազդեցություն ունենալով բաշխման վրա, անմասն չի թողնում ողջ տնտեսական գործունեությունը: Գների անկման հետևանքով տեղի ունեցող բաշխման փոփոխությունը տեղի է ունենում երկու հանգամանքներով. առաջինը՝ բարիքների բացարձակ հասարակական արժեքի իջեցումն է, երկրորդը՝ դրանց փոխադարձ հարաբերական արժեքների փոփոխությունը: Նկատենք, որ բարիքների բացարձակ արժեքը կարող է իջնել արտադրության ու պահանջարկի ինչպես անհամաչափ, այնպես էլ համաչափ ավելացման դեպքում: Սակայն վերջինը հնարավոր է զուտ տեսականորեն, քանի որ բարիքների բացարձակ հասարակական արժեքի ցանկացած փոփոխություն առաջ է բերում պահանջարկի փոփոխություն, որից սակայն, արտադրությունը միշտ մնում է մի ինչ-որ հեռավորության վրա: Այդ պատճառով բարիքների բա-

* Նկատենք, որ Քեյնսը, խոսելով իր և Բունիաթյանի տեսությունների առնչությունների շուրջ, հենց սպառման՝ որպես արտադրության շարժիչ ուժի ֆունկցիայի մեջ է տեսնում ընդհանրություններ իրենց հայեցողությունների միջև (J.M.Keynes, A Treatise on Money, v.1, London, 1930, p.178-179).

ցարձակ արժեքի իջեցումն ուղեկցվում է դրանց հարաբերական արժեքի փոփոխություններով, որոնք, իրենց հերթին առաջ են բերում տեղափոխություններ հասարակական բաշխման մեջ: Հասկանալի է, որ բարիքների բացարձակ հասարակական արժեքի իջեցումը վնաս է հասցնում և փոքրացնում այն անձանց անվանական ունեցվածքային ուժը, ովքեր մտել են վճարային պարտականությունների մեջ մինչ գների իջեցումը:

Այսպիսով, չի կարելի ասել, թե վերջնական սպառման դերը սահմանափակվում է միայն արտադրության նպատակը լինելով: Այն, որոշելով բարիքների արժեքը, դառնում է նաև արտադրական գործընթացի հիմքը: «Արտադրության ավելացումը, - գրում է Բունիաթյանը, - թեկուզ և իր բոլոր մասերով խիստ համամասնական, առանց սպառման համապատասխան ավելացման, անխուսափելիորեն պետք է տանի գերարտադրության և արտադրական գործընթացի խափանման»¹: Թեև Տուգան-Բարանովսկու խոսքերով «ինչպես հարյուր տարի առաջ, այնպես էլ հիմա, ընդհանուր գերարտադրության հարցը մնում է նույնքան վիճելի»:²

Չնայած փողի առկայությանը, բարիքները, այնուհանդերձ փոխանակվում են բարիքների հետ, և մի բարիքի առաջարկը ենթադրում է մեկ այլ բարիքի ձեռքբերման ցանկություն և հնարավորություն: Եթե մի կողմից արտադրությունը ավելանա համաչափ ձևով և բարիքների հարաբերական արժեքը չփոխվի՝ դրանով իսկ անփոփոխ թողնելով նաև բարիքների փոխանակման քանակության հարաբերակցությունը, ապա մյուս կողմից հայտնի է, որ արտադրության ավելացումը կարող է չհամապատասխանել հասարակության պահանջներին, ինչին կհետևի գների ընդհանուր մակարդակի անկումը, իսկ հետևաբար նաև բարիքների բացարձակ հասարակական արժեքի իջեցումը:

Ընդհանուր գերարտադրության հնարավորությունը հաստատելու համար նախ անհրաժեշտ է անդրադառնալ հակադիր տեսանկյանը: Վերջինիս բացթողումներից մեկն այն է, որ գները արտահայտում են ոչ միայն բարիքների հարաբերական արժեքը, այլև դրանց բացարձակ արժեքի փոփոխությունը: Դա կարևոր հանգամանք է այն պատճառով, որ գների ընդհանուր անկման ժամանակ բարիքների հարաբերական արժեքը կարող է և չփոխվել, մինչդեռ բացարձակ արժեքը ոչ միայն անկում է ապրում, այլև, լինելով տնտեսական կյանքի վրա զգալի ազդեցություն ունեցող գործոններից մեկը, հասարակական բաշխման մեջ առաջ է բերում մեծ տեղափոխումներ և թուլացնում ձեռնարկատիրական գործունեությունը: Գլխավոր սխալմունքը կայանում է նրանում, որ ընդհանուր գերարտադրությունը մերժող տնտեսագետները խորամուխ չլինելով «գերարտադրություն» հասկացության մեջ, այն համարում են արտադրության ավելացում, որը տանում է գների և արժեքների ընդհանուր անկման, մինչդեռ դա չի նշանակում, որ արտադրությունը գերազանցում է այն քանակությունը, որը ֆիզիկապես հնարավոր է օգտագործել այս կամ այն պահանջմունքների համար:

¹ М.Бунятян, Экономические кризисы, М.,1915, с.180.

² М.И.Туган-Барановский, Периодические промышленные кризисы, СПб, 1914, с.180.

«Գերարտադրությունը, - ըստ Բունիաթյանի, - նշանակում է, որ բարիքների տվյալ քանակության և ունեցվածքի ու եկամուտների բաշխման տվյալ պայմաններում, բարիքների բացարձակ հասարակական արժեքը չի համապատասխանում այն գնահատմանը, որի հիման վրա դրանք արտադրվել են, և դա է պատճառը, որ դրանք սպառվում են նախատեսվածից շատ ավելի ցածր գնով, ինչն էլ բավականին վնասներ է պատճառում արտադրողներին»¹: Իսկ քանի որ գները՝ որպես բաշխման գործոններ, այդ դեպքում ստեղծում են պահանջարկի այնպիսի պայմաններ, որոնցում բարիքների ողջ քանակությունը կարող է սպառվել՝ պահպանելով հնարավոր առավելագույն բացարձակ սահմանային օգտակարությունը, ուստի բարիքների գների համապատասխանությունը բացարձակ հասարակական արժեքին ներկայանում է որպես անհրաժեշտություն: Փաստորեն, գերարտադրությունը Բունիաթյանին ներկայանում է որպես սոցիալական բնույթի երևույթ, և ոչ թե բարիքների միջև քանակական հարաբերակցություն, ինչպես այդ մասին հեգնում էր Մալթուսը՝ հակառակ տեսակետը պաշտպանող տնտեսագետներին:

Վերադառնալով ընդհանուր գերարտադրության հնարավորությունը մերժող տեսություններին, Բունիաթյանը անդրադառնում է հասարակական արտադրության անհամամասնության տեսությանը, ըստ որի գների ընդհանուր իջեցումը հանգեցվում է պահանջարկի և առաջարկի միջև հավասարակշռության խախտմանը, ինչն էլ պատճառ դառնալով հասարակական աշխատանքի անհամաչափ բաշխման, արտադրության առանձին ճյուղերում առաջ է բերում մասնակի գերարտադրություններ: Ըստ որում՝ այդ հավելուրդային ապրանքի սպառումը, ըստ այդ տեսության, դժվարանում է՝ պայմանավորված այլ ճյուղերում առաջացած թերարտադրությամբ: Մ.Բունիաթյանը հատուկ կանգ է առնում Տուգան-Բարանովսկու բերած հիմնավորման վրա, համաձայն որի, այդ իրավիճակից անցումը գների ընդհանուր իջեցմանը բացատրվում է նրանով, որ մասնակի գերարտադրությունը, իջեցնելով այդ ապրանքների գները, հետևաբար նաև կրճատելով դրանց տերերի գնողունակ ուժը, նպաստում է այլ ապրանքների գների իջեցմանը: Սակայն թվացյալ պարզությանը, Բունիաթյանը, այնուհանդերձ, առաջ է քաշում իր հարցադրումները. այն են՝ ինչո՞ւ որևէ ապրանքի քանակության ավելացումը պետք է փոքրացնի դրա ամբողջ քանակության դրամական արժեքը, ինչպես նաև դրանց տերերի գնողունակ ուժը, կամ, եթե ընդունենք, որ յուրաքանչյուր մասնակի գերարտադրությանը համապատասխանում է թերարտադրությունը արտադրության այլ ճյուղերում, ապա նույն իրավունքով կարելի է սպասել, որ անբավարար քանակությամբ արտադրված բարիքների գները կբարձրանան, և շնորհիվ ապրանքների դրամական գների միջև առկա ենթադրվող կապի, կտանեն գների ընդհանուր մակարդակի բարձրացման կամ գոնե կչեզոքացնեն արտադրության այլ ճյուղերում գների իջեցումը: Փաստորեն, գների ընդհանուր իջեցումը այս պարագայում մնում է չբացատրված: Այլ հարց է, եթե այդ մասնակի գերարտադրությունը տեղի ունենար այնպիսի պայմաններ

¹ M.Bouniatian, Les crises économiques, Paris, 1922, p.247.

րում, երբ տնտեսության մյուս ճյուղերում առկա լինել արտադրության ընդհանուր համաչափություն: Սակայն նույնիսկ այդ դեպքում, նկատվող գների ընդհանուր մակարդակի իջեցումը ի վիճակի չէ առաջ բերելու ընդհանուր տնտեսական ճգնաժամ, քանի որ «մասնակի գերարտադրության դեպքերը կարող են խաթարել արդյունաբերության առանձին ճյուղերը, սակայն առաջ բերել ընդհանուր ճգնաժամ, դրանք չեն կարող»¹: Ընդհանուր գերարտադրության ժխտումը՝ անհամաչափության տեսությամբ ընդունելի չէ նաև այն պատճառով, որ այդտեղ գների ընդհանուր մակարդակի անկումը հանգեցվում է միայն դրամական գնահատմանը: Ըստ որում, թույլ տալով մասնակի գերարտադրության ազդեցությունը գների ընդհանուր մակարդակի վրա, Բունիաթյանը ընդունում է, որ արժեքը լոկ հարաբերական հասկացություն չէ: Հայտնի է, որ այն որոշվում է բարիքների հասարակական սահմանային օգտակարությամբ և հետևաբար սպառողական բարիքների արժեգրկումը նշանակում է, որ այդ բարիքներից արտադրվել է ավելի շատ, քան կարող էր սպառվել սպառման նախկին պայմաններում: Գների նոր համակարգը փոխելով կապիտալացման, ինչպես նաև հասարակական բաշխման պայմանները և ապակենտրոնացնելով գնողունակ ուժն ու ընդլայնելով սպառողական բարիքների պահանջարկը, բերում է արտադրության և սպառման համապատասխանության և արժեքի կայունության:

Գիտական նորույթ:

Հոդվածում, ըստ էության, առաջին անգամ է դիտարկվում Մենտոր Բունիաթյանի հայացքները գնագոյացման մեխանիզմի և գների ընդհանուր շարժի վերաբերյալ:

Եզրակացություն:

1. Գների ընդհանուր մակարդակի բարձրացումը կարող է պայմանավորված լինել նրանով, որ բարենպաստ պայմաններում, սահմանափակ թվով կարևոր ապրանքների գները, այս կամ այն պատճառներից ելնելով, բարձրանում են: Բացի այդ, մի կողմից արժեքների բնական հավասարեցումը, իսկ մյուս կողմից՝ սպեկուլյացիայի միջամտությունը տանում են գների բարձրացման տարածմանը:

2. Գների ցանկացած բարձրացում հասարակական գնողունակ ուժը կենտրոնացնում է մի խումբ արտադրողների ձեռքում՝ դրանով իսկ նպաստելով կապիտալի կուտակմանը: Կուտակման ձգտումն էլ, իր հերթին, դառնալով գների ընդհանուր մակարդակի պրոգրեսիվ բարձրացման գործոն, պահանջարկը ուղղորդում է դեպի արտադրական բարիքները:

3. Ինտենսիվ կապիտալացումից առաջ եկած գների պրոգրեսիվ բարձրացումը կարող է շարունակվել այնքան ժամանակ, որքան տևում է առաջինը: Բայց կապիտալացումը, առանց սպառման համապատասխան բարձրացման, շուտով գտնում է իր սահմանները՝ ելնելով թե տեխնիկական և թե տնտեսական պատճառներից:

¹ М. Бунятян, Экономические кризисы, М., 1915, с.184.

4. Գների ընդհանուր անկումը՝ սպառման համեմատ չափից շատ կապիտալացման անհրաժեշտ հետևանքն է, ինչը վերաճելով ապրանքների գերարտադրության, բարձր գների պահպանումը դարձնում է անհնար: Սպառողական բարիքների արժեզրկումը, հավասարեցման գործընթացի և դրան ուղեկցող գնողունակ ուժի ապակենտրոնացման և պահանջարկի դիֆուզիայի օգնությամբ, վերածվում է գների ընդհանուր պրոգրեսիվային անկման գործոնի:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Մարինյան Ռ., Հարությունյան Լ., Էջեր հայ տնտեսագիտական մտքի պատմությունից, Երևան, Ճարտարագետ, 2011, 288էջ:
2. Քելյնս Օ., Զբաղվածության, տոկոսի և փողի ընդհանուր տեսություն: Երևան, 2006թ., 390էջ:
3. Аникин А., Юность науки: Жизнь и идеи мыслителей -экономистов до Маркса. Москва, 1985, 367с.
4. Афталион А., Периодические кризисы перепроизводства. Москва-Ленинград, 1930, т1(216 с) и т.2(248с.).
5. Бунятян М., Экономические кризисы. Москва, 1915, 303 с.
6. История экономических учений (под ред. В.Автомонова, О.Ананьина, Н.Макашевой). Москва, 2003, 784с.
7. Лейбенштайн Х. Эффект присоединения к большинству, эффект сноба и эффект Веблена в теории покупательского спроса/ Вехи экономической науки. Теория потребительского поведения и спроса. Т1. Под ред. В.М. Гальперина. СПб.: Экономическая школа. 2000. С. 304-326.
8. Милль Дж.С., Основы политической экономии. Москва, 1980, т.1 (495 с.) и
9. Туган- Барановский М., Периодические промышленные кризисы. СПб, 1914, 466 с.
10. Шумпетер Й., История экономического анализа. СПб, 2001, 1670с.
11. Экономические преобразования в переходном периоде: Теория и результаты(под.ред.Аганбекяна), Ереван, 1999, 448с.
12. М.Айрапетян, Актуальная экономика Ментора Бунятына, Ноев Ковчег, N2(185) Февраль(1-15) 2012г.
13. Bouniatian M., Wirtschaftskrisen und Ueberkapitalisation. Munchen, 1908, p.430.
14. Bouniatian M., Les crises economiques. Paris, 1922, 388p.
15. Bouniatian M., La loi de variation de la valeur et les mouvements generaux des prix. Paris, 1926, 157p.
16. Bouniatian M., Credit et conjuncture. Paris, 1933, 143p.
17. Bouniatian M., Les fluctuations economiques; recueil d'Etudes. Paris, 1959, 133p.
18. J.M.Keynes, A Treatise on Money, v.1, London, 1930, p.178-179

References

1. Sarinyan R', Harowt'yownyan L., E'jer hay tntesagitakan mtqi patmowt'yownic, Er&an, Twartaraget, 2011, 288e'j

2. Qeyns J., Zbaghvac'owt'yan, tokosi & p'oghi y'ndhanowr tesowt'yown: Er&an, 2006t'. , 390e'j:
3. Anikin A., Junost' nauki: Zhizn' i idei myslitelej -jekonomistov do Marksa. Moskva, 1985, 367s.
4. Aftalion A., Periodicheskie krizisy pereproizvodstva. Moskva-Leningrad, 1930, t1(216 s) i t.2(248s.).
5. Bunjatjan M., Jekonomicheskie krizisy. Moskva, 1915, 303 s.
6. Istorija jekonomicheskikh uchenij (pod red. V.Avtonomova, O.Anan'ina, N.Makashevoj). Moskva, 2003, 784s.
7. Lejbenstajn H. Jeffekt prisoedinenija k bol'shinstvu, jeffekt snoba i jeffekt Veblena v teorii pokupatel'skogo sprosa/ Vehi jekonomicheskoy nauki. Teorija potrebitel'skogo povedenija i sprosa. T1. Pod red. V.M. Gal'perina. SPb.: Jekonomicheskaja shkola. 2000. S. 304-326.
8. Mill' Dzh.S., Osnovy politicheskoy jekonomii. Moskva, 1980, t.1 (495 s.) i
9. Tugan- Baranovskij M., Periodicheskie promyshlennye krizisy. SPb, 1914, 466 s.
10. Shumpeter J., Istorija jekonomicheskogo analiza. SPb, 2001, 1670s.
11. Jekonomicheskie preeobrazovanija v perehodnom periode: Teorija i rezul'taty (pod.red.Aganbekjana), Erevan, 1999, 448s
12. M.Ajrapetjan, Aktual'naja jekonomika Mentora Bunjatjana, Noev Kovcheg, N2(185) Fevral'(1-15) 2012g.
13. Bouniatian M., Wirtschaftskrisen und Ueberkapitalisation. Munchen, 1908, 430 p.
14. Bouniatian M., Les crises economiques. Paris, 1922, 388p.
15. Bouniatian M., La loi de variation de la valeur et les mouvements generaux des prix. Paris, 1926, 157p.
16. Bouniatian M., Credit et conjuncture. Paris, 1933, 143p.
17. Bouniatian M., Les fluctuations economiques; recueil d'Études. Paris, 1959, 133p
18. J.M.Keynes, A Treatise on Money, v.1, London, 1930, p.178-179.

ԳՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՇԱՐԺԻ ԵՎ ԳՆԱԳՈՅԱՑՄԱՆ ՄԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋ

Լիանա Կառլենի Հարությունյան

Համառոտագիր: *Արդիականությունն ու նպատակը.* Տնտեսագիտական մտքի ինչպես անցյալ, այնպես էլ ներկա բոլոր ընտրյալները այս կամ այն չափով անդրադարձել են արժեքի, գների և գնագոյացման տեսություններին: Հոդվածում ներկայացվում է վերոնշյալ հարցերի շուրջ հայ տնտեսագետ Մ.Բունիաթյանի հայացքները, որոնք իրենց ներքին տրամաբանության ու մեթոդաբանության մեջ աղերսներ են գծում ներկայիս տնտեսական գործընթացների հետ: Վերլուծության ընթացքում ներկայացվել է գների ընդհանուր շարժի վրա բարիքների արժեքի փոփոխության երկակի ազդեցությունը, բարիքների սուբյեկտիվ արժեքի ձևավորման Բունիաթյանի առաջ քաշած սկզբունքը, փորձ է արվել գտնել գների

վերելքային շարժման սահմաններն և «գների ընդհանուր շարժի բևեռի» վերափոխման պատճառները:

Խնդիրը. Հոդվածում փորձ է արվել համակարգել գնագոյացման և գների ընդհանուր շարժի մեխանիզմները, վեր հանել կապիտալացման և սպառման միջև առկա փոխկապերը Մ.Բունիաթյանի հայեցություններում՝ դրանով իսկ նշմարելով հանգուցային թելերը տնտեսական կյանքի հավասարակշռության պահպանման դրույթների հետ:

Մեթոդաբանություն. Որպես շարադրման սկզբունք ընտրվել է պատմաքննական վերլուծության մեթոդը:

Գիտական նորույթ. Հոդվածում, ըստ էության, առաջին անգամ է դիտարկվում Մենտոր Բունիաթյանի հայացքները գնագոյացման մեխանիզմի և գների ընդհանուր շարժի վերաբերյալ:

Բանալի բառեր. Գնագոյացում, գերարտադրություն, սահմանային օգտակարություն, սուբյեկտիվ արժեք, գնողունակ ուժ, բաշխում, պահանջարկի ինտենսիվություն, կապիտալացում, պահանջարկ, կոնյունկտուրա, գների վերելքային շարժում:

ОБ ОБЩЕМ ДВИЖЕНИИ ЦЕН И ЦЕНООБРАЗОВАНИИ

Лиана Карленовна Арутюнян

Аннотация: Актуальность и цель статьи. Все видные представители экономической мысли, в той или иной степени обращались к теории стоимости, общего движения цен и ценообразования. В статье представлены взгляды армянского экономиста М.Бунятыана, которые по своей внутренней логике и методологии выявляют параллели с текущими экономическим процессам. В ходе анализа выявлено двоякое влияние изменения стоимости товара на общее движение цен. Представлен, выдвинутый Бунятыаном принцип формирования субъективной ценности товара, предпринята попытка найти пределы восходящего движения цен и причины трансформации общего движения цен.

Задачи. В статье предпринята попытка систематизировать механизмы ценообразования и общего движения цен, показать взаимосвязи между капитализацией и потреблением, обозначив тем самым решающие доводы поддержания баланса экономической жизни.

Методология. Применен метод историко-критического анализа.

Научная новизна. В статье, практически, впервые рассматриваются взгляды Бунятыана о ценообразовании и общего движения цен.

Ключевые слова: Ценообразование, перепроизводство, предельная полезность, субъективная стоимость, покупательная способность, распределение, интенсивность спроса, капитализация, спрос, конъюнктура, подъем цен.

ON AN INTERPRETATION OF OVERALL PRICE MOVEMENT AND PRICING

Liana Karlen Harutyunyan

Abstract: *Relevance and purpose of the article.* All the prominent representatives of economic thought, past and present, have dealt to one degree or another with theories of value, the general movement of prices, pricing, and overproduction. The article presents the views of Armenian economist M. Buniatyan on the above-mentioned issues, which in their internal logic and methodology draw appeals to the current economic processes. During the analysis, the dual effect of the change in the value of goods on the general movement of prices, the principle of formation of the subjective value of goods put forward by Buniatyan was presented. An attempt was made to find the limits of the upward movement of prices and the reasons for the transformation of the pole of the general movement of prices.

The problem. In the article, an attempt was made to systematize the mechanisms of pricing and the general movement of prices, to highlight the interrelations between capitalization and consumption, thus marking the crucial threads for maintaining the balance of economic life.

Methodology. The method of historical-examination analysis was chosen as the principle of the research.

Scientific novelty. In the article, for the first time, Bunyatyan's views on pricing and general price movements are considered.

Keywords: Pricing, overproduction, marginal utility, subjective value, purchasing power, distribution, intensity of demand, capitalization, demand, conjuncture, upward movement.